

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA NNE

021

KISWAHILI

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwa Shuleni)

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2012

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu A, B, C na D, swali **moja** kutoka sehemu C, na maswali **matatu** kutoka sehemu E. Swali la 15 ni la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Soma kwa makini kifungu cha habari kifuatacho kisha jibu maswali yanayofuata:

Mtu hutembea njiani akajikwaa, ukucha ukang'oka au pengine hata kubwagwa chini vibaya na kisiki, kisha mtu huyu hugeuka na akakiangalia kisiki hicho, ambacho pengine huwa hata hakitazamiki.

Kama kisiki kimkwazavyo mtu atembeaye, pia mikasa mbalimbali, midogo kwa mikubwa, huwakwaza na pengine hata kuwabwaga chini binadamu katika maisha yao. Jinsi baadhi ya mikasa hii ilivyo adhimu, mtu anapokumbuka huweza kulia. Kwa upande mwingine mtu hujionea fahari alivyo pambana na mikasa hiyo kwa ujasiri hadi akaishinda au kuikwepa. Tukio kama hili hufanya shajara la mambo bora ya kukumbukwa maishani.

Maisha ya shule ni mazuri, lakini mara nyingi huwa magumu na hasa lile wingu jeusi la mitihani likaribiapo. Wanafunzi hupuza sheria kama vile kwenda madarasani, michezoni na pengine hata kula, wakajibanza mahali pa faragha wakajisomea. Nyakati zipendwazo ni usiku wa manane, kwa kujua kuwa kila mtu amelala na kuwa hayupo mwalimu wa zamu awezayo kuzuru shule wakati huo. Wanafunzi wenye bahati hunufaika sana kwa mpango huo wala hawagunduliwi. Wengine mara hugunduliwa wakapewa adhabu ambayo huridhika kuifanya kwani nzi kufa kwenye kidonda si hasara.

Siku hiyo ilikuwa Jumapili, nami nikajiunga katika ngoma ya kusoma na wenzangu wanne, wawili wao walikuwa viranja wa madarasa. Ilipata saa nane za usiku nasi tukaingia katika chumba cha kuoneshea picha, tukafunga mlango kwa funguo na komeo. Baada ya kuhakikisha kuwa hapana hata mwonzi mdogo wa taa uliotambaa nje, tulitoa ala zetu, kila mtu akashughulika na hamsini zake.

Hapakupita saa moja, mara tunasikia mlango unabishwa hodi, “fungua mlango! tokeni sasa hivi.” Sauti hiyo ilikuwa ya mmoja wa wanafunzi wa shule yetu. Mwanafunzi huyu aliandamana na mtu ambaye tulimtambua kwa sauti kuwa alikuwa Tatu, dada mkuu wa shule. Mioyo ilianza kutudunda kwa hofu, damu zetu zikawa karibu kuganda. Mara nilipata fahamu nikazima taa, lakini kwa bahati mbaya chumba hicho hakikuwa na madirisha ambayo kwayo tungeliweza kutoka. Kumbe mwanafunzi huyo naye alipata maarifa, alipanga viti kimoja juu ya kingine, akapanda juu na kuchungulia ndani katika mwanya uliokuwa karibu na dari. Kumulika ndani akamtambua Dora.

“Dora! Dora! fungueni mlango na tokeni sasa hivi!” akang'aka, lakini tukapiga kimya humo ndani. Mwanafunzi huyo alipoona ameshindwa kututoa, alifanya hila ya kumwita mwalimu mkuu. Naam, sauti ya simba huweza kumdondosha chini panya aliyejificha darini. “Dora fungua mlango sasa hivi!” alinguruma, sote tulibaki tumeduwaa. Dora akafungua mlango, “ushikwapo shikamana” wahenga walisema, mlango ulipofunguliwa mimi nilibana nyuma yake bila mtu kufahamu.

Mwalimu mkuu aliwasha taa akachungulia ndani. Kuona hakuna mtu alizima taa akaondoka zake kwenda kuwadadisi wenzangu. Moyo ulishuka pwaa! nikatoka huku nagwaya mwili mzima, nikakimbia kwa mashaka makubwa hadi benini kwangu. Kwa vyovyote vile nilijua nilikuwa ndani.

Hazikupita hata dakika tano tokea nijitupe kitandani nikashtukia taa zinawashwa mabwenini. Kumbe mwalimu mkuu, mwalimu wa zamu na Tatu, wakisaidiana na akina dada kadhaa walikata shari wafanye uchunguzi wa shule nzima, ili kuona iwapo wanafunzi wote walikuwepo. Ama kweli “siku za mwizi arobaini,” wanafunzi wapatao kumi na watano walikuwa mjini ambako kulipigwa muziki na bendi mashuhuri kutoka Dar es Salaam. Asubuhi niliamka kichwa kizito nikauhisi mwili sio wangu. Masomo kuanza tu likapitishwa tangazo likiwaita wale wenzangu niliokuwa nao usiku na wale waliotoroka. Ilipofika saa nne, tukakuta wote wanafunga virago, nikaanza kuwa na matumaini kuwa ama kweli niliponea chupuchupu.

Majibu

(a) Fafanua maana za misemo ifuatayo kama ilivyotumika katika habari uliyosoma:

(i) Nzi kufa kwenye kidonda si hasara.

Maana: Kukubali matokeo ya adhabu au hasara ndogo ambayo haiathiri sana hali ya mtu.

(ii) Kila mtu akashughulika na hamsini zake.

Maana: Kila mtu alijishughulisha na mambo yake binafsi.

(iii) Ushikwapo shikamana.

Maana: Ukikumbwa na shida, usikate tamaa; vumilia hali hiyo.

(iv) Siku za mwizi arobaini.

Maana: Mtu anayefanya kosa hatimaye hukamatwa.

(b) Unafikiri kwanini uongozi wa shule aliyokuwa anasoma mwandishi ilipiga vita tabia ya wanafunzi kusoma wakati wa usiku wa manane.

Uongozi wa shule ulipiga vita tabia ya wanafunzi kusoma usiku wa manane kwa sababu:

- Kusoma nyakati hizo kulihatarisha afya ya wanafunzi kwa sababu walikosa usingizi wa kutosha.

- Kulikuwa na hatari ya wanafunzi kuhusika na vitendo vya uvunjifu wa sheria, kama vile kwenda sehemu zisizoruhusiwa au kuingia kwenye matatizo mengine.

- Tabia hiyo ilikiuka sheria za shule, ikiwemo kutumia maeneo ambayo hayakuruhusiwa.

(c). Una mawazo gani kuhusu kitendo cha Tatu kufuatilia mienendo ya wanafunzi wenzake hasa kwa usiku ule wa manane

Kitendo cha Tatu kufuatilia mienendo ya wanafunzi wenzake kinaonyesha:

- Uwajibikaji wake kama dada mkuu wa shule katika kuhakikisha wanafunzi wanafuata sheria.

Ushujaa wake wa kuchukua hatua kuhakikisha tabia mbaya za wanafunzi zinadhibitiwa.

- Hata hivyo, inaweza pia kuonekana kuwa kitendo cha kupeleleza kilikuwa kinakiuka haki za wengine, hasa kama hakikufanyika kwa uangalifu.

(d) Kichwa cha habari: Usiku wa Manane Shuleni

2. Soma kifungu cha habari kifuatacho kisha andika ufupisho wa maneno arobaini (40).

Kamati imeundwa ikihusisha kikundi maalum cha wataalamu ambao watavalia miwani na kuandika upya historia ya Bara la Afrika. Mpango huu ni mahususi na tunaunga mkono wananchi wote. Ni mpango wa jinsi hii ambao utatokomeza maandishi yaliyoandikwa na wakoloni, waliopotosha ukweli wa maisha, mila na utamaduni wetu.

Vitabu vingi vya historia ya bara letu vinavyotumiwa na vijana shuleni, viliandikwa na watu waliokuja kutawala na kujitafutia mali. Katika maandishi yao walidiriki kutufanya tuamini kwamba lugha zao, lia na maisha yao vilikuwa na vitu azizi kuliko vyetu. Mpaka leo hii ni watu wachache wanaoamini kuwa tunao ustaarabu na utamaduni ulio imara tangu zama za wahenga. Tunaamini kuwa miaka michache ijayo upeo utageuka kabisa katika nadharia zilizo vichwani mwa watu wengi waliolishwa kasumba ya ukoloni.

UFUPISHO

Kamati imeundwa kwa wataalamu kuandika upya historia ya Afrika, ikilenga kuondoa maandishi ya wakoloni yaliyopotosha mila, utamaduni, na maisha yetu. Vitabu vya historia vilivyotungwa na wakoloni vilikandamiza tamaduni zetu. Mpango huu unalenga kurejesha hadhi na ukweli wa historia ya Afrika.

3. Kwa kutumia mifano dhahiri, fafania dhana zifuatazo:

(a) Kiima

Kiima ni kipashio cha sentensi kinachoelezea au kufafanua mhusika mkuu wa kitendo au hali inayozungumziwa. Mfano:

Mwanafunzi anasoma kitabu. (Kiima: Mwanafunzi)

(b) Chagizo

Chagizo ni kipashio cha sentensi kinachotumika kuongeza msisitizo, maoni, au hisia. Mfano:

Hakika, mtihani huu ni mgumu.

Bila shaka, walifika salama.

(c) Shamirisho

Shamirisho ni kipashio cha sentensi kinachokamilisha maana ya kitenzi au kuelezea zaidi kuhusu kitendo au hali. Shamirisho linaweza kuwa la moja kwa moja au lisilo la moja kwa moja. Mfano:

Mwizi aliiba mkate. (Shamirisho la moja kwa moja)

Alimpa mtoto zawadi. (Shamirisho lisilo la moja kwa moja)

(d) Utohoaji

Utohoaji ni mchakato wa kuchukua maneno kutoka lugha nyingine na kuyarekebisha ili yaendane na mfumo wa lugha ya Kiswahili. Mfano:

Kompyuta (kutoka neno "computer" kwa Kiingereza)

Baisikeli (kutoka neno "bicycle" kwa Kiingereza)

(e) Urudufishaji

Urudufishaji ni mchakato wa kurudia neno au sehemu ya neno ili kutoa maana fulani, kama vile kuisitiza, kuonyesha wingi, au hali ya kudumu. Mfano:

Mti mrefu sana unakuwa mrefu-mrefu.

Kitoto kidogo kinaitwa kitoto-toto.

4. Maneno huweza kubadilika kutoka aina moja na kuwa aina nyingine:

(a) Mkono (badili kuwa kielezi)

Mkono -> Kimkono (Mfano: Alibeba mzigo kimkono.)

(b) Kwenda (badili kuwa nomino)

Kwenda -> Mwendo (Mfano: Mwendo wa gari ulikuwa wa kasi.)

(c) Bora (badili kuwa kitenzi)

Bora -> Kuboresha (Mfano: Alijitahidi kuboresha matokeo yake.)

(d) Ogopa (badili kuwa kivumishi)

Ogopa -> Wa kuogofya (Mfano: Simba ni mnyama wa kuogofya.)

(e) Mzazi (badili kuwa kitenzi)

Mzazi -> Kuzalisha (Mfano: Wakulima walifanikiwa kuzalisha mazao mengi.)

(f) Bisha (badili kuwa kivumishi)

Bisha -> Wa kubishana (Mfano: Alikuwa mtu wa kubishana sana.)

(g) Refu (badili kuwa kitenzi)

Refu -> Kurefusha (Mfano: Walijaribu kurefusha daraja hilo.)

(h) Linda (badili kuwa nomino)

Linda -> Mlinzi (Mfano: Mlinzi alisimama mlangoni.)

(i) Kabati (badili kuwa kielezi)

Kabati -> Kikabati (Mfano: Vitabu viliwekwa kikabati.)

(j) Uguza (badili kuwa nomino)

Uguza -> Muuguzi (Mfano: Muuguzi alimshughulikia mgonjwa.)

5. Kamusi ni muhimu kwa mtumiaji yeyote wa lugha. Taja hoja tano zinazothibitisha umuhimu huo:

(i) Kuongeza msamiati: Kamusi hutoa maana ya maneno na hivyo kumsaidia mtu kupanua uwezo wa lugha.

(ii) Msaada katika tafsiri: Kamusi hutumika kutafsiri maneno kutoka lugha moja kwenda nyingine.

(iii) Kuweka wazi maana za maneno: Kamusi hutoa maelezo ya kina ya maana mbalimbali za neno moja.

(iv) Kutoa usaidizi wa sarufi: Kamusi huelezea matumizi sahihi ya maneno katika sentensi.

(v) Kuhifadhi historia ya lugha: Kamusi huhifadhi maneno na matumizi ya lugha ya wakati fulani kwa kizazi kijacho.

6. Kwa kutumia mifano ya lugha ya Kiswahili, taja sababu tano za utata katika mawasiliano:

(i) Maneno yenye maana nyingi: Mfano: "Chombo" linaweza kumaanisha mtumbwi au kifaa cha kupikia.

(ii) Matumizi ya misimu: Mfano: Misimu kama "mambo vipi" huweza kuwa na maana tofauti kulingana na muktadha.

(iii) Tafsiri isiyo sahihi: Mfano: Neno "hospitali" likitafsiriwa vibaya linaweza kupotosha maana.

(iv) Matamshi tofauti: Mfano: "Huyu" na "Yule" huweza kuchanganya ikiwa hayatatamkwa kwa usahihi.

(v) Lahaja mbalimbali: Mfano: Neno "njoo" linaweza kusemwa kama "jo" katika baadhi ya lahaja za Kiswahili.

7. Kwa kutumia mifano, taja miundo mitano ya kirai nomino:

(i) Kirai nomino rahisi: Mfano: Mwanafunzi.

(ii) Kirai nomino kilichopanuliwa: Mfano: Mwanafunzi mwerevu wa darasa.

(iii) Kirai nomino chenye kiwakilishi: Mfano: Yule mwanafunzi.

(iv) Kirai nomino chenye kitenzi: Mfano: Mwanafunzi anayesoma.

(v) Kirai nomino chenye kivumishi: Mfano: Mwanafunzi mrefu.

8. Jifanye kuwa umepata barua ya mwaliko wa sherehe ya siku ya kuzaliwa kwa rafiki yako aitwaye Faraja Matata, itakayofanyika siku ya tarehe 10/10/2012. Kwa bahati mbaya siku tatu kabla ya sherehe umepata safari ya kikazi kuelekea mkoani Singida. Andika barua kumtaarifu rafiki yako kuwa hutaweza kuhudhuria sherehe hiyo. Jina lako liwe Tumaini Baraka.

Tumaini Baraka
S.L.P. 123
Mwanza
07/10/2012

Mpendwa Faraja Matata,

Natumai uko salama na unaendelea vyema. Nimefurahi sana kwa mwaliko wako wa sherehe yako ya siku ya kuzaliwa inayotarajiwa kufanyika tarehe 10 Oktoba 2012. Asante sana kwa kunikumbuka katika siku hii muhimu kwako.

Hata hivyo, naomba radhi kwani sitaweza kuhudhuria sherehe hiyo kama nilivyokusudia. Nimepata safari ya kikazi ya ghafla kuelekea mkoani Singida, na nitalazimika kuondoka tarehe 8 Oktoba 2012. Najua hii ni siku maalum kwako, na ningependa sana kuwa pamoja nawe kusherehekea.

Ningependa tukutane mara nitakaporejea ili tusherehekee pamoja na kukupa zawadi yako. Tafadhali nielewe na unisamehe kwa kutoweza kuhudhuria sherehe yako.

Nakutakia sherehe njema yenye furaha na mafanikio tele.

Wako kwa dhati,

Tumaini Baraka

9. Andika insha yenye maneno yasiyopungua mia mbili na hamsini (250) na yasiyozidi mia tatu (300) kuhusu umuhimu wa huduma za simu ya mkononi.

Katika dunia ya leo, simu za mkononi zimekuwa sehemu muhimu ya maisha yetu ya kila siku. Huduma zinazotolewa kupitia simu hizi zimeleta mapinduzi makubwa katika nyanja mbalimbali za maisha, zikiwemo mawasiliano, uchumi, elimu, afya, na burudani.

Kwanza, katika mawasiliano, simu za mkononi zimewezesha watu kuwasiliana kwa urahisi na haraka bila kujali umbali. Kupitia simu, watu wanaweza kupiga simu, kutuma ujumbe mfupi, na kutumia mitandao ya kijamii kuwasiliana na familia, marafiki, na wenzao wa kazi. Hii imefanya dunia kuwa kama kijiji, ambapo taarifa husambaa kwa kasi kubwa.

Pili, katika sekta ya uchumi, huduma za kifedha kupitia simu za mkononi zimeleta mapinduzi makubwa. Huduma kama vile M-Pesa, Tigo Pesa, na Airtel Money zimewezesha watu kufanya miamala ya kifedha kama kutuma na kupokea pesa, kulipa bili, na kununua bidhaa kwa urahisi bila haja ya kwenda benki. Hii imeongeza ujumuishaji wa kifedha na kuchangia katika ukuaji wa uchumi.

Tatu, katika elimu, simu za mkononi zimekuwa zana muhimu za kujifunzia. Wanafunzi na walimu wanaweza kufikia taarifa na rasilimali za kielimu kupitia intaneti, kushiriki katika madarasa ya mtandaoni, na kutumia programu za kielimu zinazosaidia katika kujifunza. Hii imeongeza upatikanaji wa elimu na kuboresha mbinu za kufundisha na kujifunza.

Nne, katika afya, huduma za simu za mkononi zimeboresha utoaji wa huduma za afya. Watoa huduma za afya wanaweza kufuatilia hali za wagonjwa wao kwa mbali, kutoa ushauri wa matibabu kupitia simu, na kufundisha jamii kuhusu masuala ya afya kupitia ujumbe mfupi. Hii imeongeza upatikanaji wa huduma za afya hasa katika maeneo ya vijijini.

Hata hivyo, pamoja na faida hizi, kuna changamoto zinazohusiana na matumizi ya simu za mkononi. Baadhi ya watu hutumia simu kupita kiasi, hali inayoweza kuathiri afya ya akili na mahusiano ya kijamii. Pia, kuna hatari ya usalama wa taarifa binafsi na uhalifu wa mtandaoni. Ni muhimu kwa watumiaji kuwa na matumizi yenye uwiano na kuchukua tahadhari za kiusalama wanapotumia simu za mkononi.

Kwa ujumla, huduma za simu za mkononi zimeleta mabadiliko makubwa na zinaendelea kuwa na umuhimu mkubwa katika kuboresha maisha ya watu katika nyanja mbalimbali. Ni muhimu kuendelea kuzitumia kwa njia inayofaa ili kufaidika na teknolojia hii kikamilifu.

10. Kwa kutumia mifano, oneshwa jinsi shughuli za dini, utawala, biashara na elimu zinavyokuza na kueneza lugha ya Kiswahili nchini Tanzania.

Dini: Shughuli za kidini zimechangia kwa kiasi kikubwa katika kuenea kwa Kiswahili nchini Tanzania. Wamisionari walitumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia dini, hivyo kusaidia kueneza lugha hii kati ya makabila mbalimbali.

Utawala: Katika kipindi cha ukoloni, Waingereza walitumia Kiswahili kama lugha ya utawala ili kurahisisha mawasiliano na wenyeji. Hii ilihusisha matumizi ya Kiswahili katika shughuli za serikali, mahakama, na jeshi, hivyo kuchangia kuenea kwake.

Biashara: Kiswahili kilitumika kama lugha ya biashara kati ya wafanyabiashara wa pwani na bara. Hii ilisaidia kueneza lugha hii katika maeneo mbalimbali ya Tanzania, kwani wafanyabiashara walihitaji lugha ya pamoja kwa mawasiliano.

Elimu: Baada ya uhuru, serikali ya Tanzania ilianzisha sera ya kutumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia katika shule za msingi. Hatua hii ilikuza na kueneza Kiswahili kwa kuwa wanafunzi walijifunza na kutumia lugha hii katika mazingira ya elimu.

Kwa ujumla, shughuli hizi zimechangia kwa kiasi kikubwa katika kukuza na kueneza lugha ya Kiswahili nchini Tanzania.

11. "Maana ya methali inafungamana na muktadha, hivyo ikitumiwa vibaya inaweza kuleta madhara makubwa kwa jamii." Dhihirisha dai hilo kwa kutumia methali sita za Kiswahili.

Methali ni semi fupi zenye hekima zinazotumika kufundisha maadili na kutoa mwongozo katika jamii. Hata hivyo, matumizi yake yasiyo sahihi yanaweza kusababisha tafsiri potofu na madhara katika jamii. Hapa kuna mifano sita ya methali za Kiswahili na jinsi matumizi yake yasiyo sahihi yanavyoweza kuleta madhara:

I. "Asiyesikia la mkuu huvunjika guu."

Maana: Mtu asiyefuata ushauri wa viongozi au wazee hujikuta katika matatizo.

Matumizi sahihi: Kuhimiza watu kufuata ushauri wa wenye hekima ili kuepuka matatizo.

Matumizi mabaya: Ikiwa itatumika kuhalalisha utii wa kipofu kwa viongozi dhalimu, inaweza kuendeleza udhalimu na kukandamiza uhuru wa mawazo.

II. "Mtaka cha mvunguni sharti ainame."

Maana: Ili kupata kitu kilicho chini, lazima kuinama; yaani, kufanikiwa kunahitaji juhudi.

Matumizi sahihi: Kuhimiza bidii na unyenyekevu katika kufikia malengo.

Matumizi mabaya: Kutumia methali hii kuhalalisha unyanyasaji au kazi za suluba zisizo na malipo ya haki, kwa kudai kwamba ni lazima mtu avumilie ili kufanikiwa.

III. "Samaki mkunje angali mbichi."

Maana: Mfundishe mtoto maadili akiwa bado mdogo.

Matumizi sahihi: Kuhimiza malezi bora na mafunzo ya watoto tangu utotoni.

Matumizi mabaya: Ikiwa itatumika kuhalalisha adhabu kali au unyanyasaji wa watoto kwa kisingizio cha kuwaadabisha, inaweza kuleta madhara ya kisaikolojia kwa watoto.

IV. "Mwenye nguvu mpishe."

Maana: Mpe njia mwenye nguvu ili kuepuka matatizo.

Matumizi sahihi: Kuepusha migogoro isiyo ya lazima na wenye nguvu.

Matumizi mabaya: Kutumia methali hii kuhalalisha kukubali uonevu au ukandamizaji bila kupinga, hivyo kuendeleza dhuluma katika jamii.

V. "Fahali wawili hawakai zizi moja."

Maana: Viongozi wawili wenye nguvu hawawezi kushirikiana kwa amani katika nafasi moja.

Matumizi sahihi: Kuelezea ugumu wa kuwa na viongozi wawili wenye mamlaka sawa katika eneo moja.

Matumizi mabaya: Ikiwa itatumika kuhalalisha migogoro ya madaraka au kutokuwepo kwa ushirikiano kati ya viongozi, inaweza kudumaza maendeleo na umoja katika jamii.

VI. "Haraka haraka haina baraka."

Maana: Kufanya mambo kwa haraka bila umakini kunaweza kuleta matokeo mabaya.

Matumizi sahihi: Kuhimiza uvumilivu na umakini katika utekelezaji wa majukumu.

Matumizi mabaya: Kutumia methali hii kuhalalisha uzembe au kuchelewesha mambo muhimu, hivyo kusababisha hasara au madhara mengine.

Kwa hivyo, ni muhimu kutumia methali kwa uangalifu na kuhakikisha zinaendana na muktadha sahihi ili kuepuka tafsiri potofu zinazoweza kuleta madhara katika jamii.

12. "Washairi ni wataalamu wazuri na waliobobea katika kutumia taswira zinazotoa ujumbe kwa jamii." Tumia taswira tatu kwa kila diwani kati ya diwani mbili zilizoordheshwa kuthibitisha kauli hiyo.

Washairi hutumia taswira mbalimbali ili kufikisha ujumbe kwa jamii kwa njia iliyojaa mvuto na athari kubwa. Taswira hizi husaidia kujenga picha akilini mwa wasomaji au wasikilizaji, hivyo kuongeza uelewa

na kuhifadhi ujumbe kwa muda mrefu. Hapa tunachambua taswira tatu kutoka kila diwani mbili zilizoordheshwa:

I. "Wasakatonge" - M.S. Khatibu

Taswira ya Bahari:

Mfano: Katika shairi "Bahari ya Maisha," mshairi anatumia bahari kama taswira ya maisha yenye mawimbi na dhoruba, akionyesha changamoto na misukosuko inayokabili binadamu.

Ujumbe: Maisha yana changamoto nyingi, na mtu anapaswa kuwa na uvumilivu na ustahimilivu ili kuvuka mawimbi hayo.

Taswira ya Ndege:

Mfano: Katika shairi "Ndege Wamerudi," ndege wanarudi kutoka uhamaji wao, ikionyesha matumaini na mwanzo mpya.

Ujumbe: Baada ya kipindi cha matatizo au changamoto, kuna matumaini ya mwanzo mpya na mafanikio.

Taswira ya Giza na Nuru:

Mfano: Katika shairi "Mwanga wa Tumaini," mshairi anatumia giza kuashiria matatizo na nuru kuashiria suluhisho au matumaini.

Ujumbe: Hata katika nyakati za giza, kuna matumaini ya kupata mwanga na suluhisho la matatizo.

II. "Malenga Wapya" - TAKILUKI

Taswira ya Mlima:

Mfano: Katika shairi "Kilele cha Mafanikio," mlima unatumika kama taswira ya mafanikio ambayo ni vigumu kufikiwa bila juhudi.

Ujumbe: Mafanikio yanahitaji juhudi kubwa na uvumilivu, kama vile kupanda mlima mrefu.

Taswira ya Ua:

Mfano: Katika shairi "Ua la Upendo," ua linatumika kuashiria uzuri na udhaifu wa upendo.

Ujumbe: Upendo ni mzuri lakini pia ni dhaifu na unahitaji kutunzwa ili usinyauke.

Taswira ya Mvua:

Mfano: Katika shairi "Mvua ya Baraka," mvua inatumika kuashiria baraka na neema zinazokuja baada ya kipindi cha ukame.

Ujumbe: Baada ya kipindi cha matatizo au ukame, baraka na neema zinaweza kuja kama mvua inavyoinyeshea ardhi kavu.

Kwa kutumia taswira hizi, washairi wanaweza kufikisha ujumbe kwa njia inayogusa

13. "Tumia vitabu viwili vya riwaya kati ya vilivyoorodheshwa, kutoa hoja tatu kwa kila kitabu, zinazothibitisha dai kuwa mwanaume ni kikwazo cha mafanikio katika jamii."

I. "Watoto wa Maman'tilie" - E. Mbogo

1. Ulevi na Uzembe wa Mzee Lomolomo:

Maelezo: Mzee Lomolomo, mume wa Maman'tilie, ni mlevi kupindukia na hajishughulishi na majukumu ya kifamilia. Anatumia muda wake mwingi kwenye vilabu vya pombe, akiacha mzigo wa kulea familia kwa mkewe pekee.

Athari: Tabia hii inamfanya Maman'tilie abebe jukumu zito la kutunza familia peke yake, hali inayomzuia kufanikisha malengo yake binafsi na ya kifamilia.

2. Kutowajibika kwa Baba katika Elimu ya Watoto:

Maelezo: Mzee Lomolomo hashiriki katika kugharamia elimu ya watoto wake, Peter na Zita, ambao wanafukuzwa shule kwa kukosa ada na sare.

Athari: Kutokana na kutokuwepo kwa msaada wa kifedha kutoka kwa baba yao, watoto wanakosa fursa ya elimu bora, jambo linalowazuia kufikia mafanikio katika maisha yao ya baadaye.

3. Kukosekana kwa Mchango Chanya katika Familia:

Maelezo: Badala ya kutoa msaada na mwongozo kwa familia, Mzee Lomolomo anakuwa mzigo kwa Maman'tilie, ambaye analazimika kufanya kazi kwa bidii ili kumudu mahitaji ya familia.

Athari: Hali hii inamzuia Maman'tilie kutumia muda na rasilimali zake katika shughuli nyingine za maendeleo, hivyo kupunguza uwezo wa familia kufanikiwa kiuchumi na kijamii.

II. "Takadini" - Ben Hanson

1. Ubaguzi wa Kijinsia na Kijamii:

Maelezo: Katika jamii ya Takadini, wanaume wanashikilia mila na desturi zinazowabagua watu wenye ulemavu wa ngozi (albino), wakiona kuwa ni laana.

Athari: Ubaguzi huu unazuia maendeleo ya kijamii na kiutamaduni, kwani unadumisha imani potofu na kuendeleza mifumo ya ukandamizaji.

2. Ukandamizaji wa Wanawake:

Maelezo: Wanaume katika jamii hii wanawanyima wanawake fursa za kushiriki katika maamuzi muhimu, wakiona kuwa nafasi zao ni za chini.

Athari: Hii inazuia wanawake kuchangia kikamilifu katika maendeleo ya jamii, hivyo kupunguza kasi ya maendeleo ya kijamii na kiuchumi.

3. Kushikilia Mila Kandamizi:

Maelezo: Wanaume wanasisitiza kufuata mila na desturi ambazo zinakandamiza makundi fulani katika jamii, kama vile watu wenye ulemavu wa ngozi.

Athari: Hii inazuia mabadiliko chanya na kuendeleza mifumo ya ukandamizaji, hivyo kuwa kikwazo kwa maendeleo ya kijamii.

14. "Tumia vitabu viwili vya tamthiliya kati ya vilivyoorodheshwa, kujadili madhara ya ukosefu wa elimu katika jamii. Toa hoja tatu kwa kila tamthiliya."

I. "Ngoswe Penzi Kitovu cha Uzembe" - Edwin Semzaba

1. Imani Potofu na Ushirikina:

Maelezo: Katika tamthiliya hii, baadhi ya wahusika wanaamini kwamba zoezi la sensa ni la kichawi na linaweza kuleta madhara kwao. Kwa mfano, Mama Mjane anaficha watoto wake ili wasihesabiwe, akiamini kuwa kuhesabiwa ni sawa na kulogwa.

Athari: Imani hizi potofu zinatokana na ukosefu wa elimu na uelewa, na husababisha jamii kukataa shughuli muhimu za kiserikali kama sensa, hivyo kudumaza maendeleo yao wenyewe.

2. Ulevi na Uzembe Kazini:

Maelezo: Mhusika Ngoswe, ambaye ni mwakilishi wa serikali kwa ajili ya sensa, anajihusisha na ulevi kupindukia na anashindwa kutekeleza majukumu yake ipasavyo.

Athari: Tabia hii inaonyesha jinsi ukosefu wa elimu na uelewa unavyoweza kusababisha uzembe kazini, na hivyo kuathiri utekelezaji wa majukumu muhimu ya kiserikali na maendeleo ya jamii kwa ujumla.

3. Ukosefu wa Huduma za Kijamii:

Maelezo: Katika kijiji kinachoelezewa kwenye tamthiliya, huduma muhimu kama shule na hospitali zipo mbali na makazi ya watu, na watoto wengi hawasomi.

Athari: Hali hii inaonyesha jinsi ukosefu wa elimu unavyochangia katika kudumaza maendeleo ya jamii, kwani bila elimu, wanajamii wanakosa ujuzi na maarifa ya kuboresha maisha yao.

II. "Orodha" - Steve Reynolds

1. Ujinga Kuhusu Magonjwa:

Maelezo: Katika tamthiliya hii, jamii inaonyesha ukosefu wa elimu kuhusu magonjwa kama UKIMWI, hali inayosababisha hofu na unyanyapaa kwa waathirika.

Athari: Hii inasababisha kuenea kwa magonjwa kutokana na ukosefu wa uelewa sahihi na hatua za kujikinga, pamoja na kuwatenga wale wanaoathirika badala ya kuwasaidia.

2. Mmomonyoko wa Maadili:

Maelezo: Ukosefu wa elimu unachangia mmomonyoko wa maadili, ambapo watu wanajihusisha na tabia zisizofaa kama vile uzinzi na matumizi ya dawa za kulevyu.

Athari: Hii inasababisha matatizo kama ongezeko la uhalifu, kuvunjika kwa familia, na kudorora kwa maendeleo ya jamii.

3. Kukosa Uelewa wa Haki na Wajibu:

Maelezo: Wanajamii wanakosa elimu kuhusu haki na wajibu wao, hali inayosababisha kukosekana kwa ushiriki katika masuala ya kijamii na kisiasa.

Athari: Hii inasababisha wananchi kushindwa kushiriki kikamilifu katika maamuzi yanayohusu maisha yao, hivyo kudumaza demokrasia na maendeleo ya kijamii.

Kwa ujumla, tamthiliya hizi mbili zinaonyesha jinsi ukosefu wa elimu unavyoweza kuathiri jamii katika nyanja mbalimbali, ikiwa ni pamoja na afya, maadili, na ushiriki wa kijamii na kisiasa.

15. Umeteuliwa kuwa mmoja kati ya waandaji wa shindano la sanaa za maonesho litakalofanyika wakati wa kusherehekea siku ya walimu duniani mwaka 2013. Andika majigambo yenye beti nne ya mhusika ambaye ni mwalimu.

Beti ya Kwanza:

Mimi ndiye mwalimu, taa ya maarifa,
Nikiwasha mwanga, gizani naondoa,
Nawalea vijana, kwa bidii na juhudi,
Ili wawe viongozi, wa kesho yenye nuru.

Beti ya Pili:

Mikono yangu imeshika, kalamu na chaki,
Nikiandika elimu, kwenye ubao wa maisha,
Nawafunza hesabu, lugha na sayansi,
Ili wawe na silaha, za kupambana na dunia.

Beti ya Tatu:

Sauti yangu ni wimbo, wa maarifa tele,
Nikiimba masomo, darasani kila siku,
Nawaimarisha wanafunzi, kwa hekima na busara,
Ili wawe na misingi, imara ya maisha.

Beti ya Nne:

Ninajivunia kazi, ya ualimu wangu,
Kwa maana ni wito, wa kujenga taifa,
Nawapandikiza mbegu, za maarifa na maadili,
Ili Tanzania yetu, iwe na viongozi bora.

Majigambo haya yanaonyesha fahari na umuhimu wa mwalimu katika jamii, akijitapa kwa mchango wake mkubwa katika kuelimisha na kulea kizazi kipya kwa ajili ya maendeleo ya taifa.